

Könyvet a könyvtárból!

Arculatváltás az amerikai könyvtárakban?

Felmérések szerint az amerikai lakosság kevesebb, mint fele olvas szépirodalmat. A szépirodalom értelmezése jelen írásban magában foglalja a populárisabb címeket is; némelyiktől ugyancsak elkerekedne a legtöbb magyar-könyvtár szakon végzett kolléga szeme. Mi tagadás, az amerikaiak kikapcsolódás céljából kézbe vett könyvei (a munkakör miatt, szakmai továbbképzés céljából olvasott szakirodalom és iskolai kötelező olvasmány kizárva), ugyanolyan változatosságot mutatnak műfajilag, mint az amerikai könyvtár olvasóközönsége etnikai, kulturális, iskolázottsági, anyagi és egyéb szempontból.

A szigorúan ellenőrzött költségvetésből gazdálkodó amerikai könyvtárak mindent megtesznek azért, hogy minél többen járjanak könyvtárba. A könyvtárhasználat sokféle módon számszerűsíthető: a kölcsönzési adatok, a könyvtári programok száma, összóraszáma és egyéb részvételi adatai, a tájékoztatópultnál megválaszolt kérdésekkel töltött idő mellett az elektronikus források letöltéseinek száma, a könyvtár honlapjának látogatottsága vagy épp az online érkezett kérdések mennyisége ugyancsak gyorsan és egyszerűen rögzíthető adatokkal szolgál. A mennyiségi értékelés mellett az amerikai könyvtárak sokat adnak az olvasói feedbackre, visszacsatolásra, akár tömeges és célzott kérdőívek szabadon fogalmazott válaszai, akár spontán módon, kéretlenül a könyvtár honlapjára beküldött olvasói visszajelzések formájában. Az országos adatokkal összevethető teljesítménymutatók ugyancsak összemérhetőek más, hasonló adottságú intézmény adataival, és jól jelzik egy-egy könyvtár szerepét és jelentőségét is az adott közösségben. A statisztikai adatok nyilvánosak, és az anyagi támogatásokról döntést hozó testületek kedvelt forrásai. Bár a könyvtárlátogatók nem feltétlenül könyvet kölcsönözni mennek be az épületbe, viszont ha már ott vannak és használják a könyvtár infrastruktúráját az adott olvasói igénynek az adott pillanatban megfelelően, a könyvtár jó helyzetbe kerülhet, hogy tegyen valamit az olvasási készségeik fejlesztéséért is.

A szűkülő anyagi források miatt a könyvtáraknak léte érdekük, hogy mindenkinek, mindenhol és mindenkor nyújtani tudjanak valamit. A potenciális olvasó bármely korosztályból kikerülhet nullától 99 éves korig. A könyvtár igen demokratikus hely, megfordul itt a filmsorozatokból ismert unatkozó kisvárosi feleségektől kezdve a kevésbé ismert, de lényegesen nagyobb számú, angolul alig beszélő illegális bevándorlóiig mindenki. A valós és a könyvtárat a honlapon keresztül felkereső virtuális látogatók információs igényei és olvasnivalóra lefordítható érdeklődése sokféle, így a könyvtár igyekszik több célra alkalmazható állománnyal és közvetlen hasznot nyújtó szolgáltatásokkal megnyerni olvasóit. A könyvtárlátogató pillanatnyi és hosszabb távú érdeke túllép az intézmény hagyományos keretein, legyen

az tanulás, tájékozódás, szórakozás vagy épp társasági élet és ismerkedés. A formai sokféleség ugyancsak a fenti törekvés eredménye, az elképzelhető összes változatban találhatunk olvasnivalót: hagyományos nyomtatott, nagybetűs, hangoskönyv, egyszerűsített angol nyelvű, két nyelvű, közösen olvasható, e-book, mobiltelefonon olvasható kiadványt stb. Az új korszak új olvasói igényeinek megfelelően a könyvtárnak és könyvtárosnak minden időben rendelkezésre kell állni, munkaidő alatt, iskolaidőben, nyári szünetben, este, éjszaka, vasár- és ünnepnap, nonstop, illetve ahogy az amerikai reklámban hirdetik a szolgáltatásokat: 24/7, vagyis huszonnégy órán keresztül a hét minden napján. A könyvtár maga is szolgáltatássá vált a szolgáltatói-fogyasztói társadalomban: az üzleti szemlélet egyre több megnyilvánulását látjuk, a legtöbb esetben jól átgondolt és sikeresen megvalósított formában. Az olvasó mint felhasználó vagy fogyasztó előtérbe kerülése a maga azonnali választ sürgető információs igényével, a technológia követhetetlen fejlődési üteme és az információs szolgáltatások felhasználóbarát hozzáállása nem feltétlenül tesz rosszat a könyvtáraknak, illetve az olvasás ügyének. Mert hosszabb távon erről van szó: a könyvtár – mint a tudás tárháza – továbbra is feladatának tekinti az olvasás népszerűsítését, az értő olvasás központba helyezését. Erről szól az információs írástudást oktató sok könyvtári foglalkozás kicsiknek és felnőtteknek, amelyek fő célja, hogy intelligens információszerzésre képes, kritikai gondolkodást gyakorló állampolgárokat neveljen a gyorsan változó munkaerőpiac számára.

Szolgáltatásaik megújításához az amerikai könyvtárak nemcsak a gazdag angol nyelvű kommunikációs és információtudományi, üzleti és egyéb szakirodalomra támaszkodhatnak, hanem országos és saját igényfelméréseik eredményeire, a szövetségi és állami könyvtáros szakmai szervezetekre, sőt a könyvkiadókra és terjesztőkre is. Úgy tűnik, utóbbiak követik talán a leggyorsabban és legrugalmasabban az olvasói elvárásokat, és szinte elé mennek az olvasónak ajánlataikkal. Hogy a tiszta búza közé az ocsú is bekerül időnként? Kérdés, hogy hol a hangsúly, kizárólag minőségi olvasnivalót propagálunk, vagy szemet hunyunk az egyáltalán nem olvasó, funkcionális analfabéta felnőttek tömege fölött? Az elfogultságoktól mentes amerikai könyvtárosok a tolerancia jegyében mintha megtalálták volna a középutat.

Könyvtáros szakmai szervezetek az olvasás népszerűsítéséért

A könyvtáros szakmai szervezetek elől járnak az olvasás népszerűsítésében. A legnagyobb szervezet, az Amerikai Könyvtár Szövetség sokféle módon nyújt szakmai támogatást a helyi könyvtáraknak. A hatvanezer fölötti taglétszám befolyásos szervezetre utal országos és állami viszonylatban is. A szövetségnek a legtöbb könyvtáros tagja, akik közül sokan aktívan részt vesznek az országos, állami vagy speciális, kisebb szakmai szövetség munkájában (például a könyvtáros egyszerre tagja az Amerikai Könyvtár Szövetségnek, a New York Állam Könyvtár Szövetségének és a Közkönyvtárosok Szövetségének). A konferenciák és egyéb szakmai fórumok, álláshirdetések, továbbképzések és a honlapon elérhető gazdag online információs bázis mellett a könyvtárosok legbefolyásosabb szervezete állást foglal a könyvtárosokat is érintő politikai és társadalmi kérdésekben. A mindennapi gyakorlati munka könnyítése érdekében szabályzatokat és protokollt állít

össze a kényes kérdések kezeléséhez, például: mit tegyen a könyvtáros, ha a rendőrség vagy a Szövetségi Nyomozóiroda munkatársai megjelennek a könyvtárban, vagy hogyan reagáljon az aggódo anyuka kérésére, aki azonnal töröltetni akar egy könyvet a katalógusból.

Az Amerikai Könyvtár Szövetség honlapja (*ala.org*) a könyvtári hírek, események és kampányok központi gyűjtőhelye. A közzétett ötletek és a segédanyagok gyakran frissülnek, de találunk évről évre visszatérő programokat is az ismételt állásfoglalás és tudatosítás fő céljával, ilyen például az országos könyvtári hét, olvasójegy-kampány, az iskolai könyvtárak vagy a tinédzser olvasók hete. Az egyik legnépszerűbb esemény a betiltott könyvek hete, amely az olvasás szabadságát hivatott ünnepelni. Országosan minden típusú könyvtárban egyszerre egy teljes héten át programok, kiállítások és felolvasások hívják fel a figyelmet a vitatott könyvekre kiváló szeptemberi időzítéssel. A tiltott könyvek listájára felkerül az összes könyv, amit az Egyesült Államokban valahol betiltottak, a hely, idő és az ok megjelölésével. Az okok közt leggyakrabban a vulgáris nyelv, homoszexualitás, erőszak és vallási megfontolások szerepelnek. A tiltott klasszikusok között találjuk a következőket: *A huszonkettes csapdája*, *A legyek ura*, *A nagy Gatsby*, *Az ötös számú vágóhíd*, *Érik a gyümölcs*, *Hidegvérrel*, *Lolita*, *1984*, *Míg fekszem kiterítve*, *Elfújta a szél*, *Száll a kakukk fészkére*, *Mechanikus narancs*, *Szép új világ*, *Szülők és szeretők*, *Ulysses*, *Zabhegyező*. Minden évben közzéteszik a listát, hogy hol és mit tiltottak be vagy kérdőjeleztek meg valahol Amerikában.

A szövetség elismertségét és erejét mutatja az alábbi lista, amely az elmúlt huszonöt év során az egyik olvasást népszerűsítő plakátjukhoz megnyert híres színészeket, popzenészeket, sportolókat és más közéleti személyiségeket sorolja fel. *Sztárok az olvasásért* (1985–2010): Jonas Brothers, Hugh Laurie, Eva Mendes, Sasha Cohen, Anthony Hopkins, Serena Williams, Britney Spears, Muhammad Ali, Cindy Crawford, Bill Gates, Mel Gibson, Antonio Banderas, Shaquille O'Neil, Whoopi Goldberg, R.E.M., Denzel Washington, Phil Collins, Oprah, Sting.

Családi olvasási programok kisebbségeknek

A statisztikai adatok szerint az USA 300 millió lakosa közül 90 millió felnőtt alapszinten vagy alatta olvas, és 11 millió írástudatlan. A középiskolai diákok 30 százaléka lemorzsolódik, ezek fele kisebbségi, főleg afro-amerikai vagy latin-amerikai. A családi olvasó programok arra építenek, hogy a gyermek első tanítója a szülő és a nagyszülő, és hogy a gyerek iskolai előmenetele nagymértékben függ a szülők olvasáskészségétől.

Az Amerikai Könyvtár Szövetség soros elnökének (Camila Alire) kezdeményezésre született néhány éve egy megoldás a kisebbségek számára: többgenerációs olvasásfejlesztés a kisebbségi kultúrának és etnikumnak megfelelően. A szövetség kisebbségi fiókszervezetei irányításával a közkönyvtárak innovatív és más-hol is megvalósítható családi olvasásfejlesztő programokat szerveznek, majd tapasztalataikat másokkal megosztva eredményesebben tevékenykednek az olvasásfejlesztés ügye érdekében. A résztvevő szervezetek (American Indian Library Association [AILA], Asian/Pacific Americans Library Association [APALA], Black Caucus of the American Library Association [BCALA], Chinese-American

Library Association [CALA], és a REFORMA) mindegyike más-más elemre összpontosítva szervezi programjait részben a nagy országos szervezet támogatásával, amin nem csupán a pályázati pénzforrás értendő, hanem a korcsoportra lebontott olvasmánylisták, előregyártott kiadványok, letölthető brosrák és szinte kulcsrakész programok is.

A Mondj egy mesét! (Talk story) az amerikai indiánok kultúráját kívánja megőrizni történetek és mesék segítségével, és a mesekönyvek mellett épít a szájhagyomány által megőrzött történetekre és művészeti alkotásokra is (<http://www.talkstorytogether.org>). A nagyszülőkre építő, *Az olvasás nagyszerű! (Reading is Grand!)* program az unoka és gyermek közös élményeire hagyatkozik. A hagyományosabb meseírás és rajzolás, családfa-kutatás mellett a javasolt események között szerepelnek olyanok is, mint olvasópartner szerzése az öregek otthonából vagy a *Hozd el nagyit a könyvtárba!* A könyvtárak a nyitóbulihoz egységesített segédcsomagot igényelhetnek (<http://bcalarereadingisgrand.weebly.com/uploads/4/3/6/7/4367030/readingisgrantoolkit.pdf>). Az Amerikában élő nagyszámú kínai közösség és az amerikai szülők által örökbefogadott ázsiai származású gyermekek olvasási készségének fejlesztését célozza az *Add tovább a tudást! (Dai Dai Xiang Chuan)* program (<http://daidai.cala-web.org>), amelynek során a hagyományoknak megfelelően a tudással teli zsák továbbadásával őrzik kultúrájukat. A zsák egy valós zsák, amelynek tartalma könyvek, audiovizuális anyagok, társasjátékok, forrássanyagok és családi tevékenységek dokumentumai. A *Mesék estje (Noche de cuentos)* az ugyancsak nagyszámú spanyol anyanyelvűek közösségében törekszik a mesemondás hagyományainak ápolására, hiszen a mese anyanyelvi kultúrát megőrző és olvasásfejlesztő szerepe közismert (<http://www.reforma.org>).

A kisebbségeket és hátrányos helyzetűeket célzó könyvtári programoknak nagy hagyományai vannak Amerikában. A könyvtárak fontos szerepet vállalnak abban, hogy a bevándorlók megismerkedjenek az amerikai kultúrával és minél előbb beilleszkedjenek a társadalomba. Az ingyenes angol nyelvi társalgási órák mellett sok helyen oktatnak állampolgári ismereteket, amelyek az amerikai állampolgársághoz előírt vizsgára készítenek fel, egyben új közösségeket is teremtenek hasonló érdeklődésűek számára. A közkönyvtárak nemcsak reklámozzák az amerikai álom megvalósíthatóságát, hanem eszközöket és forrásokat is kínálnak a bevándorlók-nak, és fenn hirdetik, hogy az „amerikai álom” a könyvtárban kezdődik (<http://americandreamtoolkit.org/>). A könyvtáros szervezetek és a könyvtárak szándékát a kisebbségek megnyerésére remekül szemlélteti egy közismert plakát, amelyen a világ sok nyelvéen egy szó áll: olvass!

Könyvkiadók és könyvterjesztők az olvasásért

Az olvasási készségek fejlesztéséhez legszükségesebb forrás az olvasó szintjének és érdeklődésének megfelelő könyv, ami alkalmas időpontban kerül az olvasó kezébe. Öröndetes, hogy a keresleti piachoz rugalmasan alkalmazkodó könyvkiadók és könyvterjesztők mennyire aktív szerepet vállalnak az olvasás terjesztésében is. Törekvéseik nyilván nem ütközhetnek üzleti érdekeikkel, sőt, a könyvtáraknak, egyéneknek és csoportoknak nyújtott kedvezmények valószínűleg inkább lendítenek a forgalmon, csakúgy, mint a bevált törzsvásárlói kedvezmény, ingye-

nes szállítás, előrendelés, valamint a használt könyvek forgalmazása és csereberéje is. Népszerű a könyvtárakkal közös szervezésben tartott felolvasóest és dedikálás mint reklámtevékenység. De legszembetűnőbb a kiadványok változatossága a formátum szempontjából. Ugyanazt a kiadványt megtalálhatjuk a közkönyvtárak által előnyben részesített keményfedeles kötetben, olcsóbb papírkötésben, nagybetűs kiadásban, e-book és hangoskönyv változatban is, a célközönség igényeinek megfelelően. Nem ritka a kétnyelvű kiadás sem, főként, ha ismeretterjesztő kiadványról van szó.

A kiadók és terjesztők, nyilván marketingfogásként, anyagi támogatást is nyújtanak a könyvtáraknak az olvasásfejlesztéshez az általuk körültekintően megválasztott könyvtári programok, könyvtáros szakmai rendezvények és továbbképzések szponzorálásával, illetve a könyvvásárokon ingyenes és kedvezményes árú könyvekkel könyvtárosok számára. A kiadói és terjesztői oldalak helyet adnak a szakmai és olvasói véleményeknek is egy adott kiadványról, ezek más olvasók választását jelentősen megkönnyítik. A terjesztők egy része részt vesz egy új állománygyarapítási modell formálásában: az olvasóközpontú könyvbeszerzés (patron-driven acquisition), amely a közvetlen olvasói igényekre épül, a gyarapítási irányelvek figyelembevételével. A kiadók hozzájárulnak a szükség szerinti nyomtatás (print on demand) gyakorlatához, vagyis amikor a terjesztőhöz beérkezett megrendelés után kerül a könyv csak kinyomtatásra. A rövid átfutási idő biztosítására a legmodernebb technológiák és egyéb feltételek költségei valószínűleg alacsonyabbak, mint a nagy példányszámban előre kinyomtatott kiadványok biztonságos tárolása és mozgatása az USA területén. Az előnyök mellett egy súlyos fogyatékossga mutatkozott e gyakorlatnak a közelmúltban, amikor egy szerzői magánkiadásban megjelent művet lehetett az amazon.com oldalain ily módon megrendelni. A kötet gyakorlatilag útmutatóként szolgált kezdő pedofilok számára. Az eset részben a szólásszabadság kérdéskörének újraértelmezését vetette fel, részben pedig az emberi beavatkozás hiányában könnyen figyelmen kívül maradó tartalmi és minőségi kérdésekre mutatott rá. A könyvtárosok véleménye és ereje azonban ez esetben is elegendőnek bizonyult, és a kérdéses művet egy napon belül eltávolították a megrendelhető könyvek listájáról.

A jobbnál jobb kezdeményesések közül mindössze egy, kifejezetten családoknak szóló, egy oktatási könyvkiadó által támogatott olvasási programot idéznénk példaként, amelynek neve *Read for the Record* (szó szerint *Olvass a csúcsteljesítményért!* – readfortherecord.org). Ennek során ugyanazt a könyvet ugyanazon a napon olvassák felnőttek és gyerekek közösen, hogy megdöntsék az egy nap alatt legtöbb ember által elolvasott könyv rekordját, ami jelenleg: 2 057 513. A programot szervező anyaintézmény (jstart.org) online és nyomtatott segédanyagai közül kiemelkedik a nagyszülők számára készített tájékoztató, amely a modern oktatási módszereket és elméleteket hétköznapi nyelvre fordítva, gyakorlati szempontból nyújt útmutatót az érdeklődő felnőtteknek.

A New York-i Közkönyvtár nyári olvasóprogramja

Kutatások szerint a nyári vakáció alatt nem olvasó gyermekek olvasási készsége jelentősen visszaesik szeptember elejére. Az amerikai könyvtárak, állami óvo-

dai és napközis ellátás híján, rengeteg szolgáltatással állnak a gyermekolvasók rendelkezésére. A vakáció hónapjaiban szinte minden közkönyvtár szervez olvasási programokat a nyáron gyermekmegőrzési gondokkal küzdő szülők nagy öröme.

A New York-i Közkönyvtár elsősorban New York város lakói számára hirdeti virtuális és valós közösségformáló olvasási programsorozatát. A program elsőrangú időzítéssel, a média hatásának és hatalmának ügyes kiaknázásával, a szünet legelső hétvégéjén indul. A nagyvárosi közkönyvtár feladata egy minden korosztály számára alkalmas, több helyszínen és online elérhető program létrehozása és a kezdeti lelkesedés közel három hónapon át történő fenntartása. A cél az olvasás fejlesztése minden szinten, játékosan és versenyszerűen. A nyári olvasóprogramban bárki, bárhol és bármikor részt vehet, hiszen jelentős része online elérhető. A mai diákok kommunikációs formáit és érdeklődését figyelembe véve készült a 2010-es év víz témájú programja.

A résztvevő olvasók először egy online profilt állítanak össze, amelynek része az interaktív avatárgyártó modul, utalva az olvasók etnikai, korcsoportbeli, érdeklődési stb. változatosságára. A résztvevő önmagáról kialakított összképének fontos elemei a kedvenc olvasmányok, amelyeket könyvborítóval és értékeléssel együtt egy kis magánkatalógusban listázhatnak profil oldalukon. A testre szabott katalógusban az olvasó véleményén kívül szerepel a kötet könyvtári elérhetősége is, mivel mindezt a könyvtári katalógusból tölti le a lista készítője. A nyári célok – beleértve az olvasnivalókat is – kitűzése után pedig megindul a pontgyűjtés változatos online feladatok és játékos programok segítségével. Mindezekhez járul természetesen több nyomtatott és online könyvlista rengeteg ajánlott olvasnivalóval, korosztályok szerint lebontva. A web kettő alkalmazásainak közösségteremtő funkciói egészítik ki az online változatot: chat, Facebook, Twitter. A célzott korosztályok a csecsemőtől a nyugdíjasig mindenki, ez a tény magyarázza a források és segédanyagok formai és tartalmi változatosságát, az információ többszöri újraszomagolását. A hátrányos helyzetű rétegeknek külön figyelmet szentel a program, így a nem angol anyanyelvűeknek vagy a szegényebb negyedekben élőknek is lehetőségük nyílik a nyári hónapokban az olvasási készségek fejlesztésére.

Könyvklub a könyvtárban

A könyvklub mint közösségformáló könyvtári vagy civil kezdeményezésű olvasási program meglepő népszerűségnek örvend az Egyesült Államokban. Az olvasmánytípus, érdeklődési terület, korcsoport és hasonló elemek szerint szervezett, a könyvtárban, magánlakás nappalijában vagy a kertben tartott vita azonos érdeklődésű olvasókat hoz össze havonta egyszer, illetve virtuálisan az online változatban szinte bármikor.

A könyvtárak helybiztosítással, könyvbeszerzéssel, olvasmánylistával, könyvajánlóval, könyvklub-csomaggal és előregyártott vitakérdésekkel járulnak hozzá a könyvklubok programjához. A legtöbb könyvtár szervez saját könyvklubot is, de mindenképp segítséget nyújt honlapján a könyvklub alapításához, beleértve a helyszín- és névválasztást, a tagok toborzását és megtartását, a könyvválasztást és időbeosztást. A könyvtári honlap jó kiindulópont további adatbázisok, listák,

könyvismertetőik tanulmányozásához. A könyvtár gyakran kész kérdéssort mellékel az állományában található könyvekről a könyvklubban rendezendő vitához, vagy javaslatokat ad vitaindító kérdések összeállításához. Mások a témaválasztásban segítenek a naptári időszak szerint. Újabb népszerű változat az online könyvklub és fórum, ahol a több szálon futó vita archívumát olvasgatva kap kedvet az olvasó a könyv kikölcsönzéséhez, és esetleg később maga is csatlakozik a könyvklubhoz.

A legnagyobb segítség a könyvklub számára a katalógusban *könyvklub a szatyorban* néven külön formátumként szerepel a segédanyagokat is tartalmazó könyvklub csomag. Az általános tájékoztató szerint a csomag egy olvasó által olvasójeggyel kölcsönözhető maximum hat hétre. A könyvtár logójával ellátott válltáskában elhelyezett csomag tartalmazza a könyv nyolc példányát, egy kölcsönzési ívet, amelyen a könyvcsomagot kikölcsönző olvasó nyilvántartja, kinek adta oda az egyes példányokat, és egy vitaindítót a könyvre vonatkozó, a könyvtárosok vagy a kiadó által előregyártott kérdésekkel és ötletekkel. Ez utóbbi kettő általában a könyvtár oldaláról is letölthető. A közkönyvtárakon kívül kifejezetten könyvklubok számára összeállított honlapok adnak további ötleteket klubok működtetéséhez (pl. *bookbrowse.com*, *bookmovement.com*, *litlovers.com*, *book-clubs-resource.com*).

A könyvklubok web 2.0 alkalmazásokkal párosítva (meetup, GIS, Facebook) a fiatalabb generációk érdeklődését bizonyítják, akik például az irányítószámukat a Google keresőjébe beütve azonnal találhatnak könyvklubokat a lakásuk közelében.

Mintakérdések a vitához (Cormac McCarthy: Az út)

1. Cormac McCarthy prózája egyedi stílusban íródott. Melyek e stílus legfőbb jegyei? Miért inkább költői mint elbeszélői ez a stílus?
2. Miért nem ad nevet szereplőinek? Hogyan hat a 'férfit' és a 'fiú' elnevezés az olvasóra? [...]
5. Miközben az apa haldoklik, azt mondja a fiának, hogy folytatnia kell az utat, hogy tovább vigye a tüzet. A fiú kérdésére, hogy a tűz valódi-e, az apa azt feleli: „*Benned van. Mindig is ott volt. Látom*” (279. old.). Mi ez a tűz? Miért fontos, hogy ne engedjék kialudni? [...]
11. Miért annyira erős és szoros a kapocs az apa és a fiú között? Mit éreznek egymás iránt? Hogy tartják meg a szeretetet és a hitet a brutális körülmények között?

Forrás: *bookbrowse.com*

Könyvajánló

Egy másik népszerű közkönyvtári szolgáltatás a Könyvajánló (Readers' Advisory), amelynek keretében az érdeklődő olvasó ötleteket kap, hogy mit olvasson legközelebb szórakoztató olvasmányként (vagyis nem tanulási célból kötelező olvasmányként, nem a munkájához vagy szakmai továbbképzéshez, hanem csak úgy). A legtöbb amerikai közkönyvtárban a könyvtárosok az olvasók rendelkezésére állnak e program valamely változatával: a könyvtáros házon belül ajánl könyveket, a honlap elektronikus változatban teszi ugyanezt. A legkézenfekvőbb válto-

zatban a könyvtáros állít össze előregyártott olvasmánylistákat az állományban szereplő népszerű könyvek alapján különböző célközönség számára.

A könyvajánló arra épül, hogy a neki tetsző könyv alapján az olvasó gyakran hasonló olvasmányélményre vágyik, és ennek megfelelően keres újabb olvasnivalót. A gyűjtemény ismeretében a könyvtáros egy vagy több hasonló elem alapján ajánl újabb könyvet (*read-alike*: hasonló könyv, *a look-alike*, hasonmás szó alapján). Például, ha valakinek tetszett *Az üvegpalota* Jeanette Walshtól, akkor talán szívesen olvasná Augusten Burroughs *Kiszáradva* című könyvét is, mivel mind a kettő önéletrajzi ihletésű, és az alkoholbetegséggel folytatott küzdelemről szól. A hasonló elem lehet szerző, történelmi kor, földrajzi hely, téma, tartalom, cselekmény, célközönség, műfaj, etnikum, főszereplő, stílus, vagyis szinte bármi hasonló motívum. A következő részletezés arra utal, hogy szabad teret engedhetünk a képzeletnek az olvasmánylista összeállításakor: műfaj, zsáner, típus (romantikus nőregény, FBI-thriller, folytatás), környezet, körülmények (középiskola, azonos nemű két szülő), főszereplő (örökbefogadott, computerzseni, szingli, Scarpetta), történelmi időszak (Holocaust, 9/11, vietnami háború), stílus (humoros, érzelmes, rövid mondatos), cselekmény (bonyolult, meglepetésekkel teli, váratlan befejezés), célközönség (tinédzserek, nyugdíjasok, született feleségek, könyvklub), központi probléma (alkohol- vagy kábítószer-függőség). Szemléletesebb változatban a hasonlóság szerint egy olvasmánytérképen is feltüntethetők a könyvek (*literature-map.com*).

Egy-egy olvasmánylista elkészítéséhez és frissítéséhez természetesen nem árt ismerni az adott műveket, hiszen a listán a szerző és cím mellett általában ott kell szerepelnie egy pármondatos kedvcsinálónak is, amelyet vagy a fülszövegből vesz át a könyvtáros, de még jobb, ha maga írja, célközönsége ismeretében. Az amerikai könyvtárosok szívesen adnak sokatmondó vagy hangzatos címeket a hasonló elemek alapján összeállított listáknak. Ezek közül némelyik magáért beszél, pl. *Ha szereti Gabriel García Márquezt..., I Love New York!, Időutazás, Krimi: náci műkincsrablás*; míg más címek esetében a fantáziánkra kell hagyatkoznunk, esetleg ismereteink hiányosságával kell szembesülnünk: *Falusi történetek, Románc a konyhában, Cyberpunk olvasmányok, Hogy éljük túl a Zombiapokalipszist: könyvek a felkészüléshez az elkerülhetetlenre*. Vagyis nem árt, ha esetleg a lista mibenlétét is magyarázzuk röviden: *A Contemporary Urban Dark Fantasy* című lista könyvei kortárs regények, amelyekben a szereplők az éjszaka paranormális lényei: vámpírok, boszorkányok, farkasemberek. A történet helyszíne valamelyik amerikai nagyváros. *Lad Lit (könyvek pasiknak)*: *A chick lit*, lányregények mintájára, olvasnivaló 25–35 éves férfiakkal, akik az igazit keresik vagy próbálják elkerülni, amolyan női Bridget Jones-regények.

Nemcsak könyvtárosok és könyvtárak, hanem kereskedelmi célú honlapok, könyvkiadók, terjesztők és szolgáltatók is készítenek könyvajánló listákat csalogató könyvismertetésekkel, könyvborítóval és linkekkel a hasonló könyvekhez, pl. *A Könyvböngésző (BookBrowse), What Do I Read Next? (Gale Thomson), NoveList (EBSCO), The Reader's Advisor Online (Greenwood Publishing Group), Fiction Connection (Bowker), Booklist Online (American Library Association)*.

A könyvajánlók sokszor egyéni ízlést tükröznek, és nem feltétlenül csak a klasszikus irodalomból válogatnak. A könyvtár kettős célt próbál megvalósítani: a szórakoztató jellegű olvasmányok propagálása révén az olvasást népszerűsíti szer-

vezett formában, miközben kapcsolatot épít az olvasóval. A könyvtáros felkészültségén múlik, hogy a tájékoztatópultnál tud-e azonnal ajánlani valamit bármely elem alapján a hozzá forduló olvasónak, hogy mit olvasson legközelebb. A könyvek, források, ismertetések minél változatosabb tartalma ily módon a könyvtár látogatottságával szoros kapcsolatban lesz. Egyes könyvtárigazgatók nem is engedik a fiatal kollegát a tájékoztatópulthoz, amíg vagy száz könyvről nem tud egy-két mondatos ajánlót rögtönözni, mondjuk, egy tinédzser számára.

A könyvajánló sikere tehát igen összetett. A könyvtárosok mellett, akik ismerik az olvasókat és a könyveket, szükség van könyvkiadókra is, akik hajlandók könyveket kiadni bármilyen típusú olvasási igénynek és minden célközönségnek.

Olvasás kutyáknak

A csalogató címekekkel ellentétben eme egyszerű elnevezés teljes mértékben az, amit a kifejezés takar: gyerekek hangosan olvasnak egy szelíd, barátságos és jól idomított kutyának a közkönyvtárban, iskolai könyvtárban vagy az iskolában délutáni foglalkozás keretében. A program lényege, hogy a könyvtár játékos, barátságos és előítélet-mentes körülmények között lehetőséget biztosít a gyermek olvasáskészségének fejlesztésére. A gyermek saját olvasási szintjének megfelelően olvashat hangosan, félbeszakítások és javítások nélkül.

A háziállatok kedélyt javító szerepe az egyedülállók és idősek körében közismert, és azt is kimutatták, hogy megnyugtató hatásuk akár a vérnyomást is csökkentheti. Kórházakban és idősek otthonában régóta tartanak állatos foglalkozásokat gyógyító céllal. Meglehetősen hangzik, de az első kutyás-olvasós program, R.E.A.D. (Reading Education Assistance Dogs – Olvasást tanító segítő kutyák) Utah államban indult 1999-ben. Azóta minden államban elterjedt, kivéve Dél-Dakotában, és népszerűvé vált Kanadában és az Egyesült Királyságban is. A tapasztalatok szerint a gyermek olvasási készségeinek fejlődése mellett önbizalma is növekszik és a tudása gyarapodik. Eredményei szembetűnően javulnak, például magasabb pontszámot ér el az értékelő olvasás felmérésben. A kis olvasó örömmel megy a könyvtárba, hogy újabb olvasnivalót keressen, egyszóval az olvasás új távlatokat nyit számára.

A könyvtár számára ez a lehetőség az olvasók és a könyvtári programokban résztvevők számának emelkedéséhez vezethet. A kutyás programok annyira népszerűek, hogy hetekkel előre kell időpontot kérni, sőt, nemrégiben arról is olvashattunk, hogy a részvételi jegyeket hamisították... A program beindításához a következők szükségesek: idomított, gyógyterápiára kiképzett, állatorvos által megvizsgált és biztosítással rendelkező kutya, a megfelelő állatbarát személyzettel (kutyatulajdonos, könyvtári alkalmazottak stb.). Emellett szükség van még megfelelő helyre a könyvtárban, ahol bejelentkezés után félórás váltásban más és más gyermek, esetleg egyszerre több is felolvassza a kutyának. A kutyás programok ingyenesek, de adomány elfogadható.

Jól idomított kutya, személyzet vagy megfelelő helyszín híján más háziállatoknak is olvashat a gyermek, mint például cica, teknős, hörcsög és papagáj. Élő állat helyett a „közönség” lehet plüssállat, mesefigura vagy játékbaba is, akár egy olvasópajtas: kisebb testvér vagy a nagyszülő. Természetesen nemcsak a könyvtárban,

hanem más helyszíneken is megvalósítható a program, akár otthon vagy az állatmenhelyen.

Összefoglalóként, a kutya olvasóprogramokat szervező egyik társaság honlapja (readdogsmn.org/faq.html) a következőket emeli ki a programról:

- A gyermek figyelmét önmaga helyett a külvilágra irányítja.
- Az aggodalom, düh vagy depresszió érzése megszűnik.
- Biztonság-érzést nyújt, közelség, intim kapcsolat alakul ki.
- Növeli az önmaga és mások iránti pozitív elvárásokat.
- Csökkenti a magány és elhagyatottság érzését.
- Pozitív társas viselkedésre ösztönöz.
- Lehetőséget ad érintésre, dédelgetésre.
- A *kapok* helyett az *adok* kerül előtérbe.
- Nevetésre ad alkalmat, jó kedvre derít.
- A szélsőségeket kordában tartja.
- Elfelejteti a fájdalmat és korlátokat.
- Szórakoztat.

Olvasásfejlesztés az egyetemen

Mielőtt kétségek merülnének fel az amerikai egyetemisták olvasási készségfejlesztésének szükségességéről, a felvehető tantárgyak listáját közelebbről megnézve szembetűnik, hogy az amerikai felsőoktatási intézmények jelentős része kínál írás- és olvasáskészség-fejlesztő kurzusokat, és nemcsak az angolt második nyelvként beszélők számára. A tanulóközpontok ugyancsak besegítenek az írás, olvasás, tanulási módszerek fejlesztése terén, akár kiscsoportos, akár egyéni konzultáció formájában. Jóllehet, ezen kurzusok némi eufémizmussal kreált neve többet mutat, a *tutoring* vagy *academic coaching* lényegében szintrehozást jelent („gyógyangolnak” neveztük nyelvtanárként, de a *remedial* szót már egyre kevésbé találjuk a tantervben). A nem angol anyanyelvűek angol órái (ESL – English as a Second Language) hagyományos nyelvórát jelentenek például a kétéves főiskolán, nyelvtannal és olvasásértés-fejlesztéssel együtt. Mesterfokon magas pontszámú TOEFL (Test of English as a Foreign Language) vizsgaeredmény előfeltétel, ha valaki első diplomáját nem az USA-ban szerezte, de angol nyelvórak itt is felvehetőek. A külföldről érkezettek számára a nemzetközi osztály szervez informálisabb nyelvi programokat mind a négy készség (írás, beszédkészség, olvasott és hallott szöveg értése) fejlesztése terén.

A könyvtárban a hagyományos könyvtári ismeretek tanítása bibliográfiai oktatás (*BI- bibliographic instruction*) névre hallgat, míg manapság inkább a hangzatosabb *Information literacy* (információs írástudás) elnevezést szokás használni. A hangsúly a *literacy*, vagyis az írástudás szón van.

A fenti gyakorlatot elsősorban a hallgatók demográfiai jellemzőinek változása indokolja. A korábban megszokott 18–22 éves egyetemisták helyett a mai hallgatók életkora kitolódott (16–99). A mai gazdasági helyzetben újra iskolapadba kényszerülő sok pályamódosító, vagy az amerikai hadseregből épp leszerelt, ezáltal ingyenes oktatásra jogosult fiatal egyetemista megjelenése nagy megoszlást hozott az iskolázottság és az etnikai hovatartozás terén, nem beszélve egyéb meg-

lévő és jól dokumentált szociokulturális és földrajzi hátrányokról. Mindez magában hordja az információkeresési szokások sokféleségét is, ami elsősorban a tanulási formák változatosságában, az értékelés és kritikai gondolkodás módjában vagy annak teljes hiányában és a korábban szerzett gyakorlati tapasztalatok nyújtotta előnyökben és hátrányokban mutatkozik meg. Ehhez járul még az általánosan alacsony szintű olvasáskészség, különösen az értő olvasás terén.

A jelenleg felsőoktatásra is ható további fő tényező a nagy recesszió, amely megnövekedett hallgatói létszámot eredményez a kétéves főiskolákon. Az alacsony tandíj és az általános munkanélküliség miatt több a diák, országos tendencia a kétéves főiskola mint képzési forma iránti megújult érdeklődés. A megnövekedett hallgatói létszám azt indokolja, hogy a könyvtár egy helyiséget kifejezetten oktatási célnak szenteljen. Ez általában egy direkt erre a célra kialakított 25-40 fős, számítógépekkel jól felszerelt, internetcsatlakozással rendelkező külön oktatóterem. Az oktatás maga néha csak egy alkalomra korlátozódik, esetleg egy órányi időtartamú, ami nem kis nehézséget jelent a pedagógiai előképzettséggel és oktatási tapasztalatokkal nem rendelkező könyvtáros számára. Ezeket a foglalkozásokat ugyanis általában a fiatal, kezdő könyvtárosokra szokás bízni; ennek perze előnye is van: hasonló korú diákokkal könnyebben kapcsolatot tudnak teremteni. A könyvtárosnál idősebb, tapasztaltabb, esetleg nagy oktatási gyakorlattal rendelkező pályamódosító előtt viszont könnyen hitelét vesztheti az oktató.

A könyvtári honlapok szakértő (pedagógiai előképzettséggel, szaktárgyi ismeretekkel és oktatói tapasztalattal rendelkező) könyvtáros által készített online útmutatói sokat segítenek az egyetemistáknak. A kereskedelmi forgalomban is megjelentek kifejezetten ilyen célra készült szoftveralkalmazások, mint például a felhasználó-barát tartalommenedzselő rendszer, a LibGuides (erről a 3K 2009. 12. számában olvashattunk, egy példa itt látható: libguides.rutgers.edu/alcohol). Ezek közös eleme, hogy egy adott sablon alapján tudja a mindössze felhasználói számítógépes ismeretekkel rendelkező könyvtáros összeállítani oktatóanyagát a célközönségnek megfelelően. Mivel nem kell folyamatosan egy programozóval is egyeztetni az oldal minden egyes frissítésekor, a tananyag könnyen és gyorsan alakítható és testre szabható a változó igényeknek megfelelően.

A könyvtári információs óra menete:

1. *A könyvtár elrendezése:* A könyvtár térképe és szerkezete, különbségek a tájékoztató és kölcsönzőpult szerepe között.
2. *A könyvtári katalógus:* Megerősíthetjük a kölcsönzésről és tájékoztatásról tanultakat a katalógus használata és a címleírás alapján. A raktári jelzet (esetünkben a Kongresszusi Könyvtáré) felépítése, szerepe. A Boolean-féle keresés logikája.
3. *Adatbázisok:* A témának megfelelő adatbázis megválasztása, a katalógusnál ismertetett keresési stratégia ismételt használata. Az adatbázisok összevetése ingyenes forrásokkal, mint a Google és a Wikipedia. Az órán bemutatott adatbázisok és példák ideális esetben közel állnak a hallgatók szakjához és érdeklődéséhez.
4. *Hivatkozás:* Az irodalomjegyzék értelmezése, a bibliográfiai adatok rögzítése, az idézés formái. Ha van hivatkozás-menedzselő szoftver, annak alkalmazása. Hivatkozási stílusok: különböző formátumok és források gyakorlati példák (könyv, könyvfejezet, cikk stb.).

5. *Kutatás:* Lehetőség egyéni munkára, könyvtáros felügyelete mellett. Több mindenre fognak emlékezni, ha általuk választott témán dolgoznak, és többet tanulnak saját hibáikból. A könyvtáros oktató rendelkezésre áll, amikor megakadnak.

Az egyetemi könyvtáraknak költségvetésükből általában csak az oktatáshoz szükséges könyvekre futja, így a diákság szórakoztató jellegű olvasmányokat nem talál a katalógusban. A könyvtárosok sincsenek felkészülve az ilyen jellegű igények kielégítésére a legtöbb helyen. Abban viszont szinte mindenki egyetért, hogy nemcsak a közkönyvtár feladata az olvasás fejlesztése a szabadidős olvasási tevékenység révén. A megoldások általában egyéni kezdeményezések, mint például a már meglévő könyvek újraértékelései ilyen szempontból, és a meglévő állomány propagálása, olvasnivaló ajánlása indirekt módon, a könyvek szembetűnő elhelyezésével, plakátokkal vagy kiállított borítókkal, esetleg egy szabadpalc felállításával, amelyre ingyen elvihető, csereberélhető könyveket tesznek. De ez már egy újabb írás bevezetője lehetne.

Sikeres programok a könyvtárban

A fent bemutatott programok csak illusztrálják, hogy milyen sokféle módon lehet olvasásra ösztönözni a könyvtárlátogatókat, illetve hányféle utat választhat a könyvtár újabb olvasók toborzásához. A programok sikere részben számokkal is mérhető (például a befektetés és annak hatása, vagyis a gazdaságosság révén), vagy a minél kisebb anyagi ráfordítással minél nagyobb 'haszon' elve szerint. Az üzleti szemlélet megnyilvánulása nem új az amerikai könyvtárakban. A vezetői réteg megújulása, a technológia fejlődése, az újabb és újabb marketing fogások sikeres könyvtári alkalmazása, beleértve a webkettős, internetes alkalmazásokat, lényeges változásokat hoztak az elektronikus környezetben, amelyek elemei a szemléletváltás (elsősorban a könyvtár szerepéről és feladatairól) és az olvasó mindenkori igényeinek tiszteletben tartása. A könyvtár tevékenységét pedig legjobban a következő szavak jellemzik: *átlátható, nyilvános és hozzáférhető*. A visszajelzések és olvasói vélemények ugyanolyan fontosak, mint a szakmai elismerés vagy a tudományos hivatkozás.

Az OSZK-ban, 2010. december 2-án vezetésemmel tartott workshop résztvevőinek az volt a délutáni feladata, hogy a fenti programokból egyet magyar körülményekre alakítsanak, vagyis honosítsanak, mint egy jó szoftvert, amelynek nemcsak a szövegét kell lefordítani, hanem a felhasználó kultúrájához kell idomítani. A magyar könyvtárosok ismét fantasztikus képzeleterőről és alkotókedvről adtak tanúbizonyságot, amikor a nap végén bemutatták a jobbnál jobb, magyarországi viszonylatok között is megvalósítható programokat. Közös értékelésünk eredményeként álljon itt az a lista, ami a jó programok elemeit foglalja össze.

- Az adott környezethez alkalmazkodik: könyvtártípus, falu–város, megközelíthetőség, könyvtári állomány korlátai, közösségi funkció.
- A célközönséghez alkalmazkodik: életkor, érdeklődés, olvasási szint, hátrányos helyzet.

- Jól választ időpontot: napszak, évszak, ünnepek, mikor ér rá a célközönség.
- Logisztikailag átgondolt, előre tervezett, figyelembe veszi a következő tényezőket:
 - A felkészüléshez rendelkezésre álló idő, minimum ráfordítandó órák;
 - Helyszín: terem, nyitott tér, csendes vagy zajos, esetleg a szabadban;
 - Könyvtári források: új beszerzés vagy meglévő újrahasonosítása;
 - Humán erőforrások: könyvtáros, számítástechnikai szakember, önkéntesek, diákok.
- Van marketing stratégiája, aminek részei a reklám, elnevezés, logó, arculatépítés (image és branding).
- A meglévő technológiai háttér értelmes kihasználása, internet, Web 2.0 program- és közönségspecifikus alkalmazása.
- Partnereket keres (szponzorok és potenciális résztvevők is): helyi önkormányzat, iskolák, cégek, vállalatok, intézmények, magánszemélyek, szülők.
- Anyagiak: az a megállapodás született, hogy nem mindig a legelső szempont!

A sokféle program egy helyen való összesítése, vagyis egy kereshető programadatbázis nagymértékben segíti az időhiánnyal küszködő könyvtáros munkáját. Jó példa erre egy kis amerikai könyvtár honlapján található (*support.midhudson.org/ezprogram*), formailag egyszerű, de tartalmilag igen gazdag adatbázis, amely téma, közönség, programtípus és költségek szerint kereshető. Az alábbiak ízelítőként szolgálnak a választékból:

- Téma: utazás, tánc, internet, természet, tudomány, nyelv, zene, főzés, fényképészet, költészet, állatok, házi feladat, egyéni pénzügyek.
- Közönség: felnőtt, ifjúsági, szülő-gyerekek, otthontanulók, nyugdíjas, alsó tagozat, óvodás, csecsemők.
- Típus: helytörténet, írói est, kézművesség, vitakör, írás, ünnep, mesemondás, irodalom, oktatás, szülőknek.

Ez az írás csak nagy vonalakban tudta összefoglalni az Országos Széchényi Könyvtár – Könyvtári Intézet négy alkalomból álló olvasásfejlesztési sorozatának keretében 2010. december 2-án rendezett könyvtáros szakmai napon bemutatott módszereket és ötleteket, amelyekkel az amerikai könyvtárak próbálják az olvasást megszerettetni látogatóikkal. A cikk olvasói épp csak betekintést nyerhettek, hogy miként irányítja a mai amerikai könyvtár virtuális és valós látogatóit, miért célja az amerikai könyvtáraknak az olvasók visszacsábítása, és hogyan segíti a könyvtár digitális része a hagyományos könyvtári szolgáltatások igénybevételét. Sajnos, a rendezvény remek hangulatát, beleértve a közönség lelkes és aktív részvételét és a szünet alatti vidám szakmai beszélgetéseket is, nem adhatja vissza az írott szöveg. Ugyancsak kimarad az a különleges kapcsolat, ami a szervezők, az előadó és a résztvevők között pillanatok alatt kialakult. Eltekintünk a szakmai lapban túlzásnak tartható személyes vonatkozásoktól is, amelyek szerepe a tendencia érzékeltetésére szolgált, miszerint a könyvtárosok szakmai és személyes arculata, különösen az elektronikus környezetben, nem válik el szigorúan.

A résztvevő könyvtárosok előadás utáni visszajelzéseiből viszont világosan tükröződik, hogy hasonló céljaik megvalósítása érdekében a magyar könyvtárak

jobbnál jobb programokkal kísérleteznek, valamint sok könyvtáros megerősítést nyert a nap folyamán abban, hogy jó úton járnak az olvasás megszerettetésében. A legfontosabb az a kérdés, milyen újításokat lehet vagy érdemes itthon meghonosítani, és milyen áron. Ilyen szempontból teljesen mindegy, hogy a segítség, az ötlet honnan érkezik; érdemes körülnézni, mielőtt egy újítással próbálkozunk, valahol valakinek már biztosan eszébe jutott hasonló. Az ismeretek bővítése, a vélemények kikérése, a tapasztalatok megosztása, ugyanazon program többszemponútú megközelítése, vagyis egyáltalán valamiféle párbeszéd mindenképp jótékonyan hat a könyvtárosokra, a könyvtárak szolgáltatásaira és ezáltal az olvasás fejlesztésének ügyére. Ezért elengedhetetlen a szakma képviselőinek folyamatos kommunikációja, személyesen és virtuálisan is, függetlenül attól, hogy a világ melyik részén tevékenykednek a közös cél érdekében. Az Országos Széchényi Könyvtár – Könyvtári Intézet sorozata példamutató szerepet vállalt ebben.

Hajnal Ward Judit

Kitüntetés március 15-e alkalmából

A miniszterelnök javaslatára
Schmitt Pál köztársasági elnök
a nemzeti ünnepen Széchényi-díjjal tüntette ki

MONOK ISTVÁN

művelődés- és irodalomtörténész, egyetemi tanárt,
az Országos Széchényi Könyvtár volt főigazgatóját.

A magas elismeréshez szívből gratulálunk!

